Dextera & salutis mystica expositio.

xilium omnipotentiæ divinæ. *Dextera* porro mystice A Evangelii prædicationem tùm *i* immediatè à Christo ipso sumta, sicut & *salus*, innuit, vel Christum, vel assignandum electis in judicio locum. Concedi potest quod observat Agellius, alludi ad præcipuos Saulis affines principesque, de eadem cujus erat ipse, tribu Beniamin; qui Benjamin *dextera* significat *filium* a. & non solum parentibus *b*, verum etiam Deo charissimus erat, *Dominique amantissimus* vocatus est *c*: sed non ideo, quasi dexteræ veluti huic debilitatæ dextera ferre debeat opem. Id ille consequenter affirmat ad opinionem quam præcedente versu nobis minus probari diximus, haberi hoc loco terminem de infelici ultima pugna, in qua occubuit Saul.

Salvum fac dextera tua. Hieron. *salva dexteram tuam:* sed apud Trevetum, *salva me dextera tua*. Apud Victorinum, *salva dextera tua*. Hebræa casum utrumque patiuntur הושיעה ימינך *hoscihhah jeminecha*. Aliquando etiam eadem phrasis repetitur, sed addito pronomine, ut dicatur, quod *salva* sibi *dextera Dei*, vel *brachium e*, ideſt, sua & potentia opitulatur, & illam veluti conservat integram, ad fortius opitulandum. In Psalt. Gallicano, & apud Hilar. *salva dextera tua*. In Psalterio Romano, & apud Aug. Arnob. Cais. *Salvum me fac dextera tua* Paaph. exponit, *redime dexteram tuam, propter misericordiam Jacob*. Quid si allium dicamus à Davide ad etymon proprii nominis, unum inter alia, ut *manu fortem* significet, postulando ut *fortitudinem* quam ie *ad Deum custodire*, priore dixerat Psal. *f*, dignetur Deus custodire, confirmare, corroborare, augere. Alius in psalmo, tum de *dextera Dei*, & idem *dextera* tribuitur *salus g*.

a Gen. 35. 11
b ibidem.
c Deut. 33. 12.

d Psl. 97. 1. *e* ibid. Esa. 50. 16. 62. 8. 5.

f Psl. 58. 10.

g 137. 7.

Vers. (8.) Deus locutus est in sancto suo, lætabor, & partibor Sichimam: & convallem tabernaculorum metibor.

Sensus loci.

MAgnam prioris fiduciam orationis declarat, ut exoret quod oravit: oraculum enim accepisse, ita ut liberè pronuntiare possit quæ hic habentur, post divinitus datum à Samuele responsum de ungendo ipsum in regem *b*: & Nathano, quod per illum *ponerat Deus locum populo suo, & plantaret eum, nec turbaretur amplius, nec adderent filii iniquitatis ut affligerent eum sicut prius, & requiem daret Davidi ab omnibus inimicis suis, & domum ei faceret firmaretque ac stabiliret thronum & regnum ipsius in æternum*: præterea quoniam vigebat apud populum opinio quam Abner expressit, locutum esse Dominum ad David: *in k, manu servi mei David salvabo populum meum Israel de manu Philisthiim, & omnium inimicorum ejus*. Ait ergo audenter, tantis fretus promissis, quæ *locutus erat Deus in sanctuario suo*, ideſt, per sanctum suum, vel spiritum, vel verbum, vel prophetam: aut etiam *in sancto suo*, hoc est, in sanctuario, sive propitiatorio, ubi edebantur oracula divinaque responsa; nec non per sanctitatem suam quam mentiri impossibile est, aut per nomen sanctum suum, aut per semetipsum sanctum, aut per cælum & thronum suum: aut in ipsomet Davide, quem sibi sanctificaverat & constituerat regem, & oleo sancto suo unxerat eum. Equidem Rex creatus super Judam lætus alacerque, pro arbitrio, tamquam Dominus absolutus, Sichimam, quæ patris Jacob hæreditas filio Joseph relicta *l*, erat, de hostium vindicatam manibus, & in meam potestatem redactam dividam, daboque tamquam hostilia spolia cui voluero. præterea vallem Socoth seu tabernaculorum, quo Jacob etiam in reditu venit, ibique ædificavit domum, & fixit tentoria, à quibus nomen indidit loco, ut appellaretur *Socoth*m, quantumvis hujus habitatores terræ, duce Abner pro Isboseth filio Saulis, mortuo isto repugnaturi sint. Genebrardus loquentem populum facit, non Davidem. Ego cum aliis hunc malo.

a 1. Reg. 10. 1. Sam. 14. 25. 16. *K.* 2. Reg. 3. 18.

b 1. Sam. 16. 12.

k 2. Reg. 3. 18.

l Gen. 33. 18. 19. 20. *e.* 48. 22.

m Gen. 33. 17.

Mysticus sensus.

Mysticè de dilatando Christi regno hæc & sequentia declarantur, prout jam prædictum erat vaticinationibus divinis, & ipsemet Christo sancto imperatum, in quo futurus erat Deus, *mundum reconcilians n sibi*. Et quia Jacob emit sibi Sichem *o*, eamdemque *tulit* postea *de manu Amorrhæi in gladio & arcu suo* p; & ibidem ſtupuum Dinæ gravissima cæde vindicarunt filii Jacob q, & Jacob idolis detestis diſsq; alienis & in auribus subter terebinthum ædificavit Deo altare in Bethel *r*: item, quoniam Sichima existimatur eadem cum Sichar, ubi converſa est Samaritana, *ad* hæc quia oves Jacob sub tabernaculis Socoth erant, & tabernaculorum usus familiaris fuit Hebræis, proprius autem barbaris Nomadibus, & Scenitis: idcireo designari putunt conversionem Gentilium præsertim, & ex patre quoque Judæorum per

n 1. Cor. 5. 19.
o Gen. 33. 19.
p *c.* 48. 22.
q Gen. 34. *toto.*
r *c.* 35. 1. *& seq.*

Sichima eadem cum Sichar.

s Joan. 4. 9.

Tabernaculorum usus familiaris.

Hebræis proprius Nomadibus & Scenitis.

Portendi & metiendi verba quid innuant.

Vers. (8.) Deus locutus est in sancto suo.

HIeron. *in sanctuario suo*: quamvis Trevetus recitet eo modo quo extat in editione nostra Paraph. *in domo sanctuarii sui*. Alii, *in sanctitate*, seu, *per sanctitatem suam*, ideſt, sanctè, firmè, asseveranter, ut dubitari nullo modo possit, nec valet quis existimare usurpatum à Davide Regnum, belliaque ab eo tyrannicè geri. Hujusmodi formula habetur in Psalmo 88. *t*, *semel juravi in sancto meo*: ubi Chald. *in nomine sancto meo*. Modos autem, quibus exponi possit, satis attingi in paraphrasi, præter quos exponit Arnobius, locutum Deum in Jacob, in Moſe, in Christo, sed in hoc magis propriè propter ejus regnum æternum in Juda tumto secundùm spiritum. Usitatum Hebræis juramentum per *templum, altare, legium, thronum Dei*, colligitur ex Matthæo *u*: item per *terram, Jerosolymam, caput proprium x*. Hoc tamen loco de simplici enuntiato, non de juramento sermo est: commodèque Christus intelligitur sanctus, *sanctusque sanctorum y*, in quo locutum Deum scribit *z*, & ipsemet Christus affirmat *a*.

t vers. 36. Formula loquendi. Hebræi usitata juramenta.
u *c.* 23. 16. *& seq. c.* 5. 34.
x *c.* 5. 35. 36.
y *Dan.* 9. 24
z *Heb.* 1. 1.
a *Joa.* 7. 17. *c.* 8. 28. 38. *c.* 12. 49. 50. *c.* 14. 10.

Lætabor, & partibor Sichimam.) In Psal. 107. *b*, ubi reperuntur plures istius versiculi, *exultabo, & dividam Sichimam*. Hieron. ibi, *gaudebo dividam Sichim*, hic autem, *lætabor & dividam Sichimam*. Paraph. ibi, *lætabor, & dividam prædam cum habitatoribus Sichem*: hic, *lætabor & dividam prædam cum habitatoribus Sichem: hic, lætabor, quia prævalebit domus Israel, dividam prædam cum filiis Joseph*. Græce in 107. ὑλαδήσομαι, *exultabor*, Augustin. *exaltabo*; & hoc loco, *dividam*. Sicut etiam Hilar. Arnob. Cassiod. Psalt. Romanum. Satius duco verba hæc accipi ut Prophetæ quam Dei, de quo nihilominus *lætitia* dicitur, eo modo quo similes affectiones aliæ, quamvis nihil extraneum aliunde acquirat, quod ei gaudium conciliet, ut Athanasius *c*, ac Thomas *d*, notant.

b Psl. 107. 8.
c *in c.* 4.
d *in c.* 7. 16. *k* 3. *Reg.* 12. 25.
e Ios. 24. 32.
f Gen. 48. 22.
g Gen. 34. 25. 26.
h Num. 35. 15. *Deut.* 4. 41. *Ios.* 20. 7. *c.* 21. 21.
i Ios. 24. 1. *Iud.* 9. 1. *c.* 21. 19. *Reg.* 12. 1.
k Gen. 12. 6. *Deut.* 11. 30. *Ios.* 24. 1. *Iud.* 9. 6. *c.* 21. 19.

De Sichima vel Sichem שכם *Seechem*, convenit inter plures eamdem esse cum Samariæ Civitate, quam Joannes *e*, ut dixi, vocat *Sichar, juxta prædium quod dedit Jacob Joseph filio suo*. Legendi, Genesis *f*, Josue *g*, Joannis *h*, *cob Joseph filio suo*. Legendi, Genesis *f*, Josue *g*, Joannis *h*, Neapolis appellata. Actum Sichimorum *i*. A Sichem ſtupratore Dinæ, noctium Apostolorum *i*. A Sichem ſtupratore Dinæ, nomen civitas habuit. Ibi Jeroboam constituit regiam *K*, ibi sepultus Joseph *l*, peregrinatus Abraham *m*: ibi, ut dixi, ſtuprata Dina: & cædes civium facta: ibi filii Jacob pascebant oves *n*: illam Abimelech evertit incenditque. Borcar. *o* tempore suo *Neapolim* appellatam scribit: Auguſt. aliique in Eutymo vocis Hebraeæ *Sichem*, pro *humeris*, obiervant præter indicatum antea mysterium circa divisionem, quod aliorum humeros gravent peccata, alii tollant farcinam Christi, quæ tamen, ut aves pennæ, sublevet. Hoc est *portare librum in humero*, & *illum circumdare quasi coronam sibi p*, hoc est, ut explicat Greg. *q*, mandata portare in opere, ut est, ut explicat Greg. *q*, mandata portare in opere, ut post nobis coronam victoriæ exhibeant in retributione.

l Gen. 33. 18. 19. 20. *e.* 48. 22.
m Gen. 33. 17.
n Gen. 34. 25. *&* 48. 22.
o *De descriptione terræ Sanctæ* Sect. 2.
p *Ios.* 24. 32.
q 22. *moral.* 12.

Hilar. lætitiam tribuens Christo, & sermonem qui hic est, *& gigantem* vocans eum qui *exultavit ad currendam viam r*, exultasse quoque ait in Sichima partiendo, sive Samaria, quoniam hæc quum omnibus antea legis temporibus in impietate mansisset, Evangelium Domini ex parte suscepit; quando credidit Samaritana *s*, & postea Spiritum quoque sanctum Samaria recepit post *verbum Dei t*. Denique sicut separantur nunc ab infidelibus fideles; ponturque gladio verbi divisio *u*: ita futurum ut fiat etiam *separatio malorum de medio justorum* in judicio *x*, & malum servum *dividat Deus, partemque ipsius ponat cum hypocritis y*.

Ad Christi loci applicatio.
r Psl. 18. 6.
s Joan. 4. 38. *Act.* 8. 14.
t *Act.* 10. 44.
u *Matth.* 10. 34.
x *Matth.* 25. 32. *&* 13. 49.
y *Psl.* 1. 4.

Ambrosii *z* similis est tropologia, ita ut nomen Jordanis, qui terram dividit, conveniat Christo, quoniam verbo suo revelet *cordium cogitationes a*, & *pertingat usque ad divisionem animæ & spiritus b*: atque possessionem velut in utraque ripa Jordanis det in terra ista, & in cælo. Divisionem hanc præterea dicit fieri veluti gladio Salom, *c*; & Sichimam istam comparatam *in gladio, & sagitta*, sive *arcu d*, esse Ecclesiam, quæ juxta notationem aliam, ut significet *ascendentem*, sit ea, *qua ascendit ideabata e*, vel Mariam, *cujus animam gladius Dei transiit*, & dividit *f*, Basilius *g*, vult, Sichimam; præcipuum

Tropologia
z *Luc.* 2. 35.
a *Heb.* 5. 12.
b 23. *Reg.* 3. 25.
c *Num.* 25. 8.
d *Gen.* 48. 22.
e *Cant.* 3. 5. *ex LXX.*
f *Luc.* 2. 35.
g *Hom.* 10. *in Psalmum.*

Cujus rei typus, Sichima propium solemnium à Jacob familiaris.

puum illud prædium, quod Jacob dedit filio Joseph, A typum gerere veteris Testamenti quod soli Israeli debatur, postea deductum est quodammodo divisionem, & commune factum reliquis, sicque dimeniæ convalles tabernaculorum, hoc est, Orbis universus quasi tortibus quibuldam per loca fingulata divisus habitationibus paxque confirmata in cælo & terra, ac *mediusparies macerie* diffractus *a*, ut in unum omnes convenirent. Sumendo præterea. Sichimam velut victoria partam, applicant ejus partitionem aliqui *b*, ad fructum persecutionis, ut faciat per eam Deus varios ad martyrii gloriam pervenire. Philippus Greveus *c* nonnihil ex Hugone Cardinale mutuatus, lætitiam beatitudinis docet præ oculis noſtris esse debere: deinde partiri Sichimam laborando pro illa, humerumque labori supponendo, ut *Issachar asino forti* similis faciebat *d*, qui *mercedem* significat, dilcernendo ques & propter quem finem labores suscipiamus, & ut quantitati peccatorum satisfaciamus; & obitis noſtra causa tormentis à Christo respondeamus: tandem metiendo convalles tabernaculorum, quid videlicet valeant humeri, quid ferre recusent, & in quo vitæ genere quasi in tabernaculo versari *s* & quo pacto ſtudendum humiliati quam vallis defignat.

a Eph. 2. 14.
b *Iansenius.* Loci applicatio.
c *S. tom.* 2. 21. *in hunc psal.*
d Gen. 49. 14.

Et convallem tabernaculorum metibor.) Hieron. *& vallem Socoth dimetiar*: Alii, *dimetiar*, ut Hilar. Auguſt. & ita est in Psalm. 107. *e* De *convallis tabernaculorum*, sive *Socoth*, dictum satis prius & litteraliter, & mysticè. Putatur illa ipsa qu. in Geneſi *f* cognominatur illustris ab angustiare, ab pulchritudine, & vicina fuisse tabernaculis. Nec momentum illum potuerim cum Hugone in compoſito Latino nomine *convallis*, quasi duplicem innuat humilitatem, interiorem & exteriorem, quæ propria est Sanctorum habitantium in tabernaculis hujus militiæ, & quam nos imitari oportet: nam מדד, & עמק *hbemek*, sunt ſimplices voces.

e vers. 8. Convallis tabernaculorum Socoth, qualis fuerit. *Sup.* 11. 6. Hugonis frustola observatio.

Illud ad litteram ſchium redigi debet in memoriam, verbo *metiendi*, ut & priore, *partiendi*, sive *dividendi*, veterem illam consuetudinem denotari, ut per mensuras terræ agrique dividerentur. Dixi hæc de re Psal. 15. *g*, ubi mentio fit de parte hæreditatis, & calicis atque de funibus; quemadmodum & in 77. *b* de forte divisa à Deo terra *in funiculo distributionis*, & in Cantico *i* Habac. quod *stetit & mensus est terram*. Denique Genique Geometricam disciplinam ab Ægyptiis excogitatam ferunt, ut confusos inundatione Nili agros certa ratione metarentur. Ultra plenam potestatem quam *metiendi*, ac *partiendi* verba indicant, ut Hilarius quoque monet, Cajetanus obſervat, ſignificari occupata à Philiſthæis prius hæc loca, & contra Hebræos munita, recuperanda, esse, & antiquis possessoribus à Davide restituenda.

Vetus consuetudo agros dividendi per *mensuras*. *g* 15. 6. *h* vers. 14. *i* 3. 6.

f Gen. 48. 7.
g Psl. 15. 6.
h Hab. 3. 6.
i Psl. 77. 16.
k 3. *Reg.* 12. 25.

Vers. 9.) Meus est Galaad, & meus est Manasses: & Ephraim fortitudo capitis mei. Juda rex meus.

Sensus loci.

ASseritle quod sperabat jam obtinuisse, quod miserat Deus jam compleviſſe; nimirum jam suam esse terram Galaad, & Manasse, trans Jordanem, numerosiorem quoque ac potentiorem tribum Ephraim sub suam potestatem jam venisse, in qua præcipuum principatus sui robur constituat, & per quam à capitis periculo tese in belli potissimum defendat. Postremò tribum Juda esse, in qua primùm & principaliter regnum sibi usurpet: utpotè quum & ad eam ipse pertineat. Saul ad Beniamin, & ei Jacob regiam dignitatem promiserit *k*. Itaq; insultet in adversarios quodammodo, qui frustra ipsi resisterent: & per *Manassen*, ac *Ephraim*, qui spectabant, ad tribum Joseph, comprehendi voluit decem illas quæ post regni divisionem, mortuo Salomone, Iraelis vocabulo continebantur; per *Judam*. Tribum Beniamin Tribui Juda conjunctam; de *Galaad* meminit quæ in forte Manassis erat ex parte *l*, quia ibi regnum post patris Saulis mortem Isboleth ope occupare conatus est *m*.

Videtur Basilius in Commentario ac Theodoretus, Euthymius, Nicephorus, vaticinium hoc quasi à DEO ipso prolatum referre ad recuperationem regni Judaici post captivitatem Babylonis, post quam etiam Zorobabel de Tribu Juda regnavit: at prior melior ſenſus. Idem Basilius, in Homilia putat indicari seriem patriarcharum ex Deo provenientem; & ex iis Christum, secundùm carnem. Nicephorus indicat prædici restitutionem Tribuum, hoc est vocationem ad lumen veritatis in fine mundi.

k Matth. 10. 34.
l Jos. 18. 11. *Iud.* 1. 22. *&* 35. *Iud.* 5. 14. *c.* 8. 1. *c.* 12. 1. *Reg.* 3. 25. *c.* 4. 8.
m Gen. 48. 22.

Mysticus sensus.

Sed mystico ſenſu videtur potius innui Christi regnum ſuper Gentes; quas, ut *Manasses* importat nomen, obliviſci facit confuſionis errorum ab laborum priorum; & ad inenarrabilem gaudii vocat fructum, quem *Ephraim* significat *n*, cujus laus capiti Christo tribuatur. Minor etiam in benedictione Prælatus Ephraim *o*, majori Manaſſi, Gentiles designat præpositos Judæis in Ecclesia, tádem regnum *Juda* declarat ex ea Tribu deiccendere debuiſſe Chriſtum; & ad eum ſpectare qui confitentur ac laudant ipsum. *Galaad*, *acervum* significans *testimonii*, multitudinem testium ſive Martyrum denotat Christi. Hoc ferè modo cum Hilario & Auguſtino Latini ceteri. Nec malè poſſet quis meditari hujuſmodi Christum verba gloriosè usurpasse post Resurrectionem, vel etiam post Ascensionem, quando data ei est omnis potestas, & confeſſus ad dexteram Patris.

n Gen. 41. 52.
o Job 10. 17.

Distinguit Jansenius quasi varios ordines militantium in tabernaculis, quæ nominata sunt verſu priore: Martyrum, per Galaad, qui significat *acervum*, sive *tumulum testimonii*: eorum qui juxta etymon *Manasses*, ne ob perfecutionis acerbitatem periculoſe perfidiæ ac defectionis exponant, deſerunt, velutique oblivioni tradunt omnes facultates & patriam. Per *Ephraim* Gentiles accipiendo, ait, in illis fidem amplexis, Christianam fortitudinem, vel martyrii principatum obtinuiſſe. Sed Judam, hoc est, Christum de tribu Juda regem, utriſque ſingulari exemplo præviſſe. Hugo præterea, in in *Galaad* non modò martyres, ſed & multitudinem Sanctorum, quasi testium, agnoscit: quos inſtaurat Deus, contra nos, ut pudeat non imitari: In *Manasse* oblivioſo, vitam contemplativam, dum posteriora obliti ad anteriora se extendunt *p*, necnon popoli ſui, & domus ſuæ *r*: in *Ephraim* fructiferò vitam practicam, eorum qui fructificant in vinea Domini, & aliis juvant, vel virgines, Eunuchosque ſpirituales, quibus det Deus *nomen melius à filiis & filiabus*: omnium verò Judam, hoc est Chriſtum, regem esse Dionyſius quoque interpretatur Judam esse quemlibet confeſſorem, qui confitetur docendo, & regendo alios, quod Ephraim facit potius bonorum operum exemplo: *fortitudinem capitis*, quod est Chriſtus, Ephraimitas frigiferos, qui ſtabilit ipſe illos, conſervatque alios in fide, & gratia. Paullo aliter Bruno Carthuſianus aſſerit per *Galaad*, *Manaſſen*, *Ephraim*, designari martyres, qui obliti cujusvis alterius rei, pro ſolo Deo patiantur, & ita fructum ferant; per *Judam* confeſſores, ac utroque quidem ex Judæi: per ſequenti verba etiam ex Gentilibus duplicis illius ordinis Sanctos.

p Psl. 44. 11.
q 22. *moral.* 12.
r Psl. 79. 13.

Tropologia

Similem tropologiam aſſignare poſſemus ad ea pſalmi *s*, alterius verba: *appare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse*; ut ſcilicet Deus communicet ſcientiam ſuam his quibus dicte vocum *Ephraim & Manasse* notiones conveniunt, & illis quibus *Beniamin*, i. e. qui dextera dumtaxat ſectantur & juſta.

s Psl. 79. 3.

Nominis Galaad etymon.

Galaad.) Loci, non hominis *t*, proprium nomen hic est, ut omnes ſentiunt, uno, quod ſciam, Euthymio excepto, qui docet fieri alcenium à minoris ad majorem, arque à poſteriori ad priore; quippe quum Galaad progenitorem ſuum haberet Manaſſen. Favet nihilominus Paraphraſtes, exponens de domo Galaad: Cur de hoc loco nominatim facta mentio ſit dixi. Etymon eſt *acervus testimonii*, qui ibi Laban & Jacob contendentes inierunt fœdus *u*.

t Num. 26. 29. Jos. 17. 1.
u Gen. 31. 48.

Manasses. De hac Tribu, & Ephraim, facit mentionem propter cauſam quoque quam prius attuli, nam quum eſſent hi filii Joſeph, & hic primogenitus ex jure loco Ruben à Jacob acceptiſſe: Ephreim verò minore in benedictione prælatus Manaſſi majori fuiſset; ſignificat ſibi ceſſiſſe; atque ſimul alias, ut antè dicebam, quæ diſtinguebantur à tribu Juda & Beniamin. Quocirca nomen *Manasses* comprehendit totam, non propriè unum hominem avum Galaad per filium Machir ejus patrem, ſignificat, ut citatus Euthymius volebat.

Ephraim fortitudo capitis mei.) in Pſalt. Romano, apud Hilar. Auguſt. Arnob. Caſſiod. *Eſtrem*. Sed melius ſcribenterur *Ephram* à Græce ſcripto ἐφραὶμ, etſi ſcribitur ab aliis ἐφραὶμ, Pſal. 77. *u*. Editio Latina habet *Ephrem*, ubi tamen eſt eadem Hebr. vox אפרים *Ephraim*, Graca,

x vers. 9.

Græca, ἐφραὶμ, in versione Hieronymi; *Ephraim*, & Aria, *Bethel*, *Bethaven*. Narratur quoque in libro Judicum *a*, quòd post mortem Josue respondit Dominus ut ascenderet Judas tamquam dux belli contra Chanæum, quasi sic jam vaticinium Jacob incipiens impleret; *b*, *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum*: & votum Mosis*: *Audi Domine vocem Juda. & ad populum suum introduc eum: manus ejus pugnabunt pro eo, & adjutor illius contra adversarios ejus erit*. Jacob compulsus tandem ab iis credidit Judæ filium Beniamin *c*, quia petiit importunius, & pignora obtulit majora, & quia cum regio sceptro quod in eo futurum prævidebat, regium verbum, hoc est, omnium verum & certum esse Sciebat ac fore sperabatur, Franciscus Georgius *d*, annotavit.

a c. 1. 2.

b Gen. 49. 8. * Deut. 33. 7

Filium Beniamin eum Judæ potius credidit Jacob quàm aliis tribu.

c Gen. 43. 9. & 44. 32. & 46. 30. Josephus, lib. 5. Antiq. cap. 2. Zanch. de Script. sect. 4. in 27. Mysticus sensus.

d in cap. 9. Zanch. de Script. 256.

De mystico sensu pro Christo & aliis jam prius dixi; hicque præterea Christum designari docent Hieron. *e*, & Chryfol. *f*, allata simul benedictione Jacob de Juda.

Vers. 10.) Moab olla spei meæ.
In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt.

Sensus verborum Pol. sistio tribus Ephraim, cui: *b num. 27. 1. Paral. 5. 7. 2. c. 16. 7. 2. Jab 31. 10. Judic. 12. 8.*

Ephraim, pro decem tribubus sæpe, ut *Joseph & Israel*, *c 5. Osee. 12. d in c. 31. Jer.*

e c. 10. 7. vers. 9.

DItionis regnique amplitudinem non intra solas Tribus Israel continendam dicit, sed ad exteras quoque nationes proferendam: ut sicut jam subegerit alijen genas Philisthæos, sic nominatim Moabitas subjugaturum speret, iisque tam facilè ac terviliter usurum, quàm sua quis olla utitur, ut inde quum velit aquam ad lavandum, aut quid aliud efferat ad alium usum: sed & in Idumæorum poisessionem ingreisurum calcato pedibus propriis eorum solo. Syria comprehenditur sub Idumæa, de quibus mentio erat in titulo, & de iisdem triumphatum à Davide ibidem ostendimus, ex Regum historia *g*. Aliter alii litteralem tradunt sensum, ut postea videbimus.

Sensus loci.

Syria sub Idumæa comprehen sa.

g Osr. 2. 19. h Deut. 28. 13 & 1 Chron. 1. 5. Fouerem ac liquem illa caput: cum pitus in caput & uno in eundemfieri hostes in capite

Moab olla spei Christi, vel Dei, vel Ecclesiæ dicitur mystice propter gentiles & peccatores, qui quatenus tales, quum Moab maledicto comparantur, & de illorum conversione spes est, ut eorum quasi cruditas erroris malitiæ decoquatur ac reficiant quodammodo Deum, Christum, Ecclesiam: & propter prælecutores, qui tandem gignit spem tribulatio *h*. *Idumæi* atque *Palæstini*, similiter de signant illos eosdem, qui pedibus Evangelizantium, & quidem præterim Incarnationis mysterium, quod calceamento simile censetur, convertendi ac sub Christi jugum revocandi erant. Auctores deinde citabimus in singularum partium enuclatione præter eratores qui ferè in eo quod dixi conveniunt.

Mystica interpretatio

h Rom. 5. 3.

i Moab olla spei mea.) In Psalmo 107. *i*, *lebes spei mea*. Ibi Hieron. *lebes pelvis mea*: hic, *olla lavacri mei*. In alio & in isto Aquila, λέβης τῆς ἐλπίδος μου, *lebes lotionis mea*. Symmachus, λέβης ἀρτυμοῦ μου, vel ἀρτυσμοῦ μου, *lebes tranquillitatis, sive securitatis mea*. Syræ item ed itioni tribuitur à Theodor. sive Basilio, & in Scholio Græco κάδος, aut λεκάνη τῆς ἀλύσεως μου, *situla* vel *cativus lotionis mea*. Non autem, ut Agellius tamen Basilium referre dicit πατραπάτιστος, *concultionis*. Tertullus Ambrosius κ, in nonnullis Codicibus lectum, *aculaspei mea*. Chald. sic est, *consilio Moabitarum intinctí sunt pedes mei in Edom. Fortes ejus sicut olla lotionis mea*. At in Psalmo 107. *Confregi Moabitas tamquam ollas lotionis mea*. Quamquam Nebienfis in Psalmo hoc nostro ita Paraphrasten exponit, *dum concuiscarentur Moabita, fedati sunt pedes mei in sanguine procerum, ejus fibita, fedati sunt pedes mei in sanguine procerum, ejus fibicut olla lotionis*. Quid sibi velit *consilium Moabitarum*, nescio, nisi forte cœtum & congregationem ipiorum significet. *Olla* seu *lebes* ut synonyma ponuntur in primo Reg. *l*, quum *caldaria*, & *cacabo*, & vocatur סיר *sir*, Græcè verò utroque Psalmo λέβης, sed in illa historia neutrum est, verum λοπὰς, χύτρα, & χαλκίον, & קלחת *chilior dud Kalachat*, interviunt & ad coquendum, ut in eadem illa historia, & ad lavandum. Qui posteriorem usum intelligerent, interpretati sunt exprimi per nomen cum affixo רחצי *rachisi*, à verbo רחץ *rachat, lavare*, & *abluere à sordibus corporis*. Nomen absolutum est רחץ *rachats*, & aliud similis formæ מרחצת *marchaiseh* pro *lavacro* m. Undè balenum מרחצות *marchaiseh*.

i vers. 10.

Hoc pacto sensus esset de Moab stragem tantam futuram, ut liceret sese in ejus sanguine lavare, quasi ex illius gentis corporibus tamqi ex vasis effunderetur copia maxima cruoris. Talis illa formula, Ps. 67. 24 *ut intinguatur pes tuus in sanguine*. De Moab. ducc Moab nlio Loth ex propria

l c. 2. 13.

k de instit. virg. c. 12.

m Cant. 4. 2. c. 6. 5. Sensus verborum.

n vers. 10.

n c. 48. 11. & seq. Autoris conjectura Agellii.

Metaphorica sumptio.

o c. 11. 3. 22.

propria filia majore *a*, quibus quum jam olim bella multa gesserant Hebræi, & ab illis illi perterriti fuerant *b*, & vicissim isti ab illis vexati, *c*, retulit David insignes victorias; (percutiens, ac metiens eo funiculo, & coæquans terræ, & metiens duos funiculos unum ad occidendum, & unum ad vivificandum, factuique ut Moab David serviens sub tributo *d*.) Illud porrò de mensura funiculi declarant, quod regionem liberet tradiderit posse dendam de duobus funiculis, ut obvios quosiqi de Moabitis absq; de fectu incluserit David quasi intra unum funiculum destinatos morti, alios intra alium servandos in vita: coæquationem terræ, ut ad terram deiceret ignominiosè conculcando, velut pecudes in laqueos conjectas, vel non pluris eos fecerit quàm terram, vel diuerit arces ipsorum. Fingunt Rabbini cauffam belli gestii à Davide fuisse, quod Rex Moab, cui patrem ac matrem olim commenda verat, Saulem fugiens *e*, occidisset. Alii, veteres inimicitias cum populo, aut etiam recentes aliquas injurias. Certè non pertinebat ea regio ad promissam terram ut hoc solo titulo liceret eum ipsis pugnare: & vetuerat Deus ne prælium inirent Hebræi contra Moab, quia de-B disset illam terram filiis Loth in possessionem *f*, nisi videlicet lacesserent aliqua injuria. Quamquam nec David adjecit regno loca Moabitarum, sed tributarios dumtaxat fecit. Dixerat præterea DEUS *g*, *Ammonites & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in æternum, qui anoluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto, & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut malediceret tibi, &c. non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vita tua in sempiternum*. Lege Abulensem *h*.

Rabinorū figmenta

f Deut 2. 18 19.

g c. 23. 3. 4. 5

h in 2. Reg. 8 2. 3. 5. 12. 1. Reg. 8. 3.

Negicio an per *ollam* seu *lebetem lotionis & lavacri* posset intelligi tributum, quod exigebat David à Moabitis *i*, In 4. Reg. *k*, scribitur quod *Mesa Rex Moab solvebat regi Israel centum millia agnorum & centum millia arietum cum velleribus suis*. Græcè est, quod erat φόρον χόρον *ferens tributum*: Chald. *boves fagina* ponuntur in primo loco. Aut forcasis *olla lebis ve*, culinarium vas, indicat idem illud tributum animalium ad victimas, aut ad cibum: & per iynecdochen, ad quod r is aliud vile fervitium quod præstare mancipia tolent, Basi. five Theod. per *ollam lotionis* exponunt perfectam subjectionis istam: quò talibus vasis, præfertim situla & urna, ut Syr. vertisse dicuntur, pedes ablui & vestimentum pedibus sordidatum repurgati soleat: *ollam* quoq; pro pœnis accipit à Jer. *l*, & Ezech. *m*. Deprehendi postea Genebr. placuisse, quod ipse per me suspicatus eram propter Paraphr. verfionem de copiosa effusione sanguinis Moabit. quam vis in Psalmo 107 sit, *confregi Moabitas tamquam ollas lotionis mea*. Verumtamen retenta voce *spei*, quam idem ait Chald. ac Syr. significari per רחץ *rachis*, cujusmodi linguarum voces usurpant Scriptores Hebræi aliquando, maximè Poetæ, *olla spei* est eodem sensu olla quem se speare consecuturum dicat David, & usurum ad rē culinariam, vel ad res quaseuq; abjectas & sordidas. Sensu illi de subjectione ad vilissima uiq; ministeria confirmant vulgares ille formulæ, quibus homo stupidus, vilis, vanus, *matula* vocatur: aut eam seu matellam præbere vel apponere dicitur, quod erat iervi aquarioli. Riccard. Cenom. jam prior monuerat de usu dictæ vocis Chald. significantis *fiduciam* sive *spem*. Id confirmat etiam testimonio Danielis in c. 5. & Pagnin. in Enchiridio expositionis vocabulorum *haruch, targum*, &c. addit alia ex Deuteronomo. 2. Psal. 17. Esai. 12. 4. Reg. 12. in Thargum & Rusiana.

Trivialem reor formulam apud Hebr. fuisse, qua de Moab diceretur nomen *olla* aut alterius *vasis*. Nam Jer. *n*, vaticinans contra illum, ait, non transfusum de vase in vas minatur vasa ejus exhaurienda, & lagunculas collidendas, & conterendam sicut vas inutile. Forsitan vendibilior erit conjectura hæc mea, quàm Agellii, per *ollam* aut *labetem* intell gentis arcem, propter cognatum iocis סיר, quæ est *olla & labes*, atq; צור *tsur*, quæ significat *arcem & rupem*: arci verò *spei* nomen bene congruere, ita ut dicere voluerit David, *arcem & rupem spei suæ Moab*, quòd apud eum eutò habitaturus esset velut in arce. Placet magis illa ejusdem alia opinio, ut per metaphoram *similis olla* dicatur cinsta muris Regio vel Urbs: quemadmodum tali nomine Jerus. Ezech. *o*, appellavit. Immò Judæi ipsi sic vocabant civitatem Jerusal. scipios in ea tamquam carnes in olla bene conservandos usque ad decoctionem, hoc est, ad extremam senectutem; quod negat ita futurum DEUS *p*, ut scil. conservaturus quemadmodum illi veluti ridentes ollam Jerem. *q*, dictitabant: *Hac est lebes, nos autem carnes*: & Dominus. *Hoc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio ejus carnes*. Quocirca Moab *olla spei* Davidi erat, quia sicut descenderat ex Ruth, ita ex eadem venturus erat Messias, & sperabat se subjugaturum etiam illum populum.

p c. 11. 3. 7. q c. 1. 13. Ezech. 11. 3. Moab quomodo olla spei Davidi erat.

Multo facilior sicut & communior est hæc expositio, ut denotat exactam subjectionem Moabitarum, quam se David obtenturum speraret dicat, & allegoricè adventum Messiæ ex Joab, ideſt, ex Ruth Moabitide: & quia CHRISTUS Filius Patris est, quod Moab sonat, ex quo *exiens venit in mundum* r. Indicat Campensis *ollam spei* dici Moab, quod angustæ esset, ac de re modica. Ut idcircò subdatur, *in Idumæam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt*, i.e. subdentur: & hoc admitti potest. Si constaret mihi de topographia Moab, ore derem *ollam* vocari, quasi figuram ejus repræsentet: sicut similium rerum formæ aliis locis tribuuntur. Nec displicet quod ait Cajet. quemadmodum olla præparatur ad lavacrum hominis post laborem; ita regionem Moabitarum opportuna miniſtraturam fuisse populo Iirael quiescenti, quoniam abundabat pascuis & multitudine agnorum *f*. Valentia *ollam spei* exponit refectionem spei, eo quod de terra Moab, inquit, veniebant omnia victualia in Jerusalem. Innuit præter enarratores eumdem sensum qui vim facit in propria significatione *olle*, Amb. *s*, & Paulin. *u*. Uterq; mysticè interpretatur de Incarnatione. Ambr. ait Christum sedisse in aula (sic enim quoidam legeret refert) regali uteri virginalis, vel in olla ferventi: in aula quæ non est viro subdita, sed Deo soli: in olla, quoniam spiritu ferventi, qui supervenit in eam, replevit orbem terrarum, cum peperit Salvatorem; & emisit gratiæ cœlestis unguentum. Paulin. in Christo, tamquam in olla, jam non mortem *x*, sed vitam scribit esse, postquam homo factus, de nostri corporis limo, fictile veluti vas peditum humanitatis, conreitumq; in meliorem usum formavit: & Moab dici *ollam spei*, quia non solùm ex Judæ, sed etiam de peccatorum origine corpus assumsit, & decocta quasi per ollam carnis nostræ cruditate, sanctificavit in æternum nobis cibum carnem suam *y*: præterea quoniam extitit *olla* Jeremiæ *z*, urens peccata, & illo igne consumens de quo ait *a*, *ignem veni mittere in terram*, quem optare debeamus in nobis accendi, ut in olla Dominici corporis id est, Ecclesia, concoquamur, perustique vitiis defœcati efficiamur.

Autoris Agellii.

r Jo. 16. 28.

Cajetani probata sententia.

Valentiæ expositio. *f 4. Reg. 3. 4.*

s de instit. virgo. 81. & 13.

u ep. 3. ad Severum.

Mystica interpretatio.

x 4. Reg. 4. 38.

y Jos. 6. 12. z c. 1. 13. a Luc. 12. 49

Tropologia communem priùs indicaram ut decoquantur per conversionem ac tribulationem peccata, non autem consummantur peccatores ipsi, qui Moab dicti. Videtur adhuc Hilarius hoc loco illud ipsum tradere, quod Paulinum dixisse retuli, docens, de origine Christi etiam ex peccatoribus (quippe Ruth Moabitis fuit e) atque de carne Christi in cibum nostrum, & faciens de olla Jerem. mentionem: & de igne quem Christus *misit in terrum*, & de salvandis *quasi per ignem* d; de Purgatorio igne interpretari, ut defœcatis, inquit, & perustis vitiis, ut argentum ignitum probabiles judicentur. Basilius in homilia *ollam spei*, quæ juxta editiones alias vocatur, ut diximus, λόγους καὶ ἀπαιτήσεις, *locutionis & securitatis*, ad baptismum refert, qui habet remissionem peccatorū, & ad iecuritatem conciliat debitores. Hujus beneficio Sacramenti, nec non pœnitentiæ, peccator ollæ seu lebeti simili, & quidem terræ & conglaciatæ, per ignem divinitùs immisum succendituc ar perpugnatur. Fit que quod Zach. *e*, prædixit, & elegantes de Magdalena canit Ecclesia, & Hugo hic notat, *quasi phiala coram altari*; scilicet, ut Rup. *f*, asserit, quando defideria operaq; carnalia, fuligine relicta, lucem induunt spiritualem flammis amoris excocta & deterſa. Interpretatur & Greg. *g*, *ollam* animum malum: sed & rectè ipem vanam voluptatū, honorum, opum, *ollam* dixeris, quæ coquat, urat, crucier, affligat, ac lento quasi consummat igne, meritoque sit comparabilis cum ollis, de quibus, ut ante me minimus, Jerem. & Ezech. quasque Leviathan ferveicere facit, & bullire *h*. Ille ipse homo, quo tua ipes innitur, & in quem tu eam projecisti, olla, lebes, cacabus, caldaria est, vel tinget, vel uret *i*. *Maledictus* denique *qui confidit in homine*. Divina ipes non confundit vel inficit, quia perficit: non cruciat, sed gaudio implet *k*: & quamvis

Metaphorica sumptio.

b Gen. 49. 8. & Exod. 15. 15. & 23. 28. Jud. 1. 30. 1. Reg. 11. 17. 18. 1. Reg. 12. 9. c 13. 17. c Jud. 3. 12. 13. 14. d 2. Reg. 8. 2.

e Gen. 49. 5. f Deut. 2. 18 19.

g c. 23. 3. 4. 5

h in 2. Reg. 8 2. 3. 5. 12. 1. Reg. 8. 3.

k c. 3. 4.

Olle pro pœnis.

l c. 1. 13. m c. 18. 20. 7. 1 Ier. 20. 2. 6.

i vers. 10.

l c. 2. 13.

k de instit. virg. c. 12.

m Cant. 4. 2. c. 6. 5. Sensus verborum.

n vers. 10.

n c. 48. 11. & seq. Autoris conjectura Agellii.

Metaphorica sumptio.

o c. 11. 3. 22.

p c. 11. 3. 7. q c. 1. 13. Ezech. 11. 3. Moab quomodo olla spei Davidi erat.

r Jo. 16. 28.

Cajetani probata sententia.

Communior expositio & facilior Allegoria.

Valentiæ expositio. *f 4. Reg. 3. 4.*

s de instit. virgo. 81. & 13.

u ep. 3. ad Severum.

Mystica interpretatio.

x 4. Reg. 4. 38.

y Jos. 6. 12. z c. 1. 13. a Luc. 12. 49

Tropologia

b Jer. 8. 11.

c Ruth. 4. 5. Matth. 1. 5.

d 1. Cor. 3. 15

De purgatorio igne interpretatio loca Corinth.

e c. 14. 20.

f Ibid.

Ollæ variæ interpretationes.

g Hom. 3. in Ezech.

Spes vana voluptati honorum, opum, ut rectè olla dici possit.

h Job. 41. 22. Jer. 17. 5.

k Rom. 11. 12.

nonnihil dilatio affligat *a*, certa expectatio recreat. Mo-A
ab sine patre Diabolus est, cui fidit improbus. Quamdiu
hic talis, & ille quia semper talis, Deum non habet pa-
trem, sed judicem; ita ut Moab dicatur ex patre juxta
Cathol. quasi abiq; patre; quæ durior interpretatio est.

In Idumæam extendam calceamentum meum.) Hieron. *Super Idumæam incedam calceamentum meum.* Hebr. utro-
biq; se habent eodem modo עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי *Al Edom a-lich nahhali.* Chald. *Super Idumæam tollo vestimenta sortium Idumæorum projici calceum meum.* Aut, Super Idumæam projiciam calceamentum meum. Aut, Super collum occipitis proceris: Idumæorum conculcaverunt calceimei : & in Ps. 107. *Super vece Edom projiciam calceamentum meum*: apud Nebienī. *Super regnum*, &c. Extensio aut immissio aut projectio calceamenti, si-
ve super colla hominum, sive super eorum regionem, de-
notat subigere, c in potestatem redigere, subjugare, poi-
sessionem inire. Sic verò non est opus intelligere id fie-
ri calceamenti extractione & jactatione; sed ipsis pedi-
bus calceamento vestis. De hostili conculcatione signo
satis jam alibi dixerui e. De possessione, quam vulgus di-
ci vult quasi pedum positionem, per *calcandi* verbum fit
mentio in libris Deuteronomii *d*, & Josuæ *e*. Quamquam
דָּרַךְ *darach*, & הִתְהַלֵּךְ, *ambulare*, aut, *ingredi*, significant: quod tamen quia calcando fit, rectè verbum id po-
situm est. Quum porro tam prolixa sit ea pollicitatio illis
contenta, ut omnis quem calcarent Hebræi locus ipso-
rum ditioni cederet. Thalmudici sic accipientes ad lit-
teram, ut sonat, accipiunt, & non secundùm eos terminos
qui definiuntur ibidem. Sed & intelligentes priùs occu-
pandā fuisse Chananæam totam, quàm ceteras regiones,
non verentur Davidem accusare, quasi legem hanc vio-
laverit, debellata Mesopotamia, & Syria Soba, ut in ti-
tulo Psal. videmus, quum adhuc Jebuæi intra Jerusalem
propeq; Regiam ipsam habitarent. Posset etiam si *cal-
ceum projici* propriè sumas, *& extrahi*, designare vilissi-
mam servitutem Idumæorum, ut per parœmia loquendo,
portaturi essent calceos post Davidem, vixq; dignū futuri
qui solverent corrigiam illorum *, vel abluerent sordi-
dos ac extergerent, vel fractos conjunxarent. Apud A-
mos *f*, *vendere pauperum pro calceamentis*, est vendere pro
vili pretio; vel, ut quibusdam placet, pro comparandis
agris & vinetis: in Deut. *g*, *ferrum & æs calceamenta*, ali-
qui declarant armis incundam possessionem. Qui cede-
bat juri dedecunda uxore fratris mortui, uxor ei calcea-
mentum de pede tollebat; vocaturq; *discalceati*, simulq;
jus possessionum ill' g amittebat quæ innexæ erant tali
mulieri *h*. Vocem נַעַל *nahhal*, *compedem* interpretando
cum R David, illum subjectionis modum subjicari lice-
ret, qui habetur Ps. 149. *i*, *ad alligandos reges eorum in com-
pedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis*. R. Himmanuel
exponit *chirothecam*, & morem regum fuisse, quum ob-
sidierent Urbem aliquam bene munitam, projicere chi-
rothecam intra illam, ut significarent non antè recessuros
quàm cepissent. Videri posset simile quiddam sibi velle
Ciceronis, scribens mirari se tamdiu morari Antonium;
quia soleret ipse accipere manicas (chirothecas hę quoq;
significant), nec diutiùs obsidionis metum *l*, sustinere. Sed
potiùs ea dicendi forma significatur dedere se solitum
Antonium, manuiq; vinciendas velut Manicis præbere.
Ritus autem illius jaciendæ chirothecæ graviorem au-
ctorem adhuc requiro. Elię Cretensis *m*, opinio est, quan-
do Josue calceamenta solvere jussus est *n*, significatum
ei esse, ut pedes adversus hostes moveret. Quia per cal-
ceamenta designantur pedes, & quia illa ad serpentum &
ferarum morsus cavendos inducimus, eum autem qui
Deum opitulatorem habet, neminem metuere oportet:
atq; ita monebatur ille omni se humano auxilio denuda-
re, qui jam supernum confectus esset: & quia iis qui
contra quoivis hostes erigere trophæum cupiant, pecca-
ti mortalitas, cujus pellis gerit signum, deponenda est.

Placet Agellio *calceamentum* figurarè inimi pro teris,
vectibus, præsidiis, stationibus militaribus, quibus Idu-
mæi coerceantur, ne deficere ac rebellare valeant; quem-
admodum calcei alligantur, & astringuntur subligaculis.
Quod primo loco dixi, magis probo, quum pluribus, atq;
rationum trium, quas recitavimus ex Elia, optima est
prima ad propositum nostrum, quidquid sit quàm con-
gruant Josue. Est quidem כּוֹבָעוֹת *manhhut*. *pessulum*,
fera, *vectis*, non autem נַעַל *nahhut*, ut idem Agel-
lius asserit; nisi forte scriptionis mendum concedas.

a Prov. 11. 20. Moab sunt patre Diabolus est, cui fidit improbus.

b 107. v. 10.

*Super Idumæam incedam calceamentum meum. Hebr. utro-
biq; se habent eodem modo* עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי *Al Edom a-lich nahhali.* Chald. *Super vestimentum tollo vestimenta sortium Idumæorum projici calceum meum.* Aut, Super collum occipitis proceri: Idumæorum conculcaverunt calceimei : & in Ps. 107. *Super vece Edom projiciam calceamentum meum*: apud Nebienī. *Super regnum*, &c. Extensio aut immissio aut projectio calceamenti, si-
ve super colla hominum, sive super eorum regionem, de-
notat subigere, c in potestatem redigere, subjugare, poi-
sessionem inire. Sic verò non est opus intelligere id fie-
ri calceamenti extractione & jactatione; sed ipsis pedi-
bus calceamento vestis. De hostili conculcatione signo
satis jam alibi dixerui e. De possessione, quam vulgus di-
ci vult quasi pedum positionem, per *calcandi* verbum fit
mentio in libris Deuteronomii *d*, & Josuæ *e*. Quamquam
דָּרַךְ *darach*, & הִתְהַלֵּךְ, *ambulare*, aut, *ingredi*, significant: quod tamen quia calcando fit, rectè verbum id po-
situm est. Quum porro tam prolixa sit ea pollicitatio illis
contenta, ut omnis quem calcarent Hebræi locus ipso-
rum ditioni cederet. Thalmudici sic accipientes ad lit-
teram, ut sonat, accipiunt, & non secundùm eos terminos
qui definiuntur ibidem. Sed & intelligentes priùs occu-
pandā fuisse Chananæam totam, quàm ceteras regiones,
non verentur Davidem accusare, quasi legem hanc vio-
laverit, debellata Mesopotamia, & Syria Soba, ut in ti-
tulo Psal. videmus, quum adhuc Jebuæi intra Jerusalem
propeq; Regiam ipsam habitarent. Posset etiam si *cal-
ceum projici* propriè sumas, *& extrahi*, designare vilissi-
mam servitutem Idumæorum, ut per parœmia loquendo,
portaturi essent calceos post Davidem, vixq; dignū futuri
qui solverent corrigiam illorum *, vel abluerent sordi-
dos ac extergerent, vel fractos conjunxarent. Apud A-
mos *f*, *vendere pauperum pro calceamentis*, est vendere pro
vili pretio; vel, ut quibusdam placet, pro comparandis
agris & vinetis: in Deut. *g*, *ferrum & æs calceamenta*, ali-
qui declarant armis incundam possessionem. Qui cede-
bat juri dedecunda uxore fratris mortui, uxor ei calcea-
mentum de pede tollebat; vocaturq; *discalceati*, simulq;
jus possessionum ill' g amittebat quæ innexæ erant tali
mulieri *h*. Vocem נַעַל *nahhal*, *compedem* interpretando
cum R David, illum subjectionis modum subjicari lice-
ret, qui habetur Ps. 149. *i*, *ad alligandos reges eorum in com-
pedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis*. R. Himmanuel
exponit *chirothecam*, & morem regum fuisse, quum ob-
sidierent Urbem aliquam bene munitam, projicere chi-
rothecam intra illam, ut significarent non antè recessuros
quàm cepissent. Videri posset simile quiddam sibi velle
Ciceronis, scribens mirari se tamdiu morari Antonium;
quia soleret ipse accipere manicas (chirothecas hę quoq;
significant), nec diutiùs obsidionis metum *l*, sustinere. Sed
potiùs ea dicendi forma significatur dedere se solitum
Antonium, manuiq; vinciendas velut Manicis præbere.
Ritus autem illius jaciendæ chirothecæ graviorem au-
ctorem adhuc requiro. Elię Cretensis *m*, opinio est, quan-
do Josue calceamenta solvere jussus est *n*, significatum
ei esse, ut pedes adversus hostes moveret. Quia per cal-
ceamenta designantur pedes, & quia illa ad serpentum &
ferarum morsus cavendos inducimus, eum autem qui
Deum opitulatorem habet, neminem metuere oportet:
atq; ita monebatur ille omni se humano auxilio denuda-
re, qui jam supernum confectus esset: & quia iis qui
contra quoivis hostes erigere trophæum cupiant, pecca-
ti mortalitas, cujus pellis gerit signum, deponenda est.

Placet Agellio *calceamentum* figurarè inimi pro teris,
vectibus, præsidiis, stationibus militaribus, quibus Idu-
mæi coerceantur, ne deficere ac rebellare valeant; quem-
admodum calcei alligantur, & astringuntur subligaculis.
Quod primo loco dixi, magis probo, quum pluribus, atq;
rationum trium, quas recitavimus ex Elia, optima est
prima ad propositum nostrum, quidquid sit quàm con-
gruant Josue. Est quidem כּוֹבָעוֹת *manhhut*. *pessulum*,
fera, *vectis*, non autem נַעַל *nahhut*, ut idem Agel-
lius asserit; nisi forte scriptionis mendum concedas.

Projectio calceamenti super, aliquem aut super regionem, quid denotet.

Possessio quæ, si pedum positio.

c Ps. 17. 39. *d* Deut. 1. 36. *e* 1. 3. 5. *e* 11. 24. 25 *f* Amos 2. 6. *g* c. 11. 3. *c* 19. 5.

Thalmudicorum interpretatio.

h Matt. 1 7. Luc. 3. 16. *i* 4. 2. 6.

k c. 33. 25.

l Deut. 25. 5 6. 7. 8. 9. 10. Ruth. 4. 5 6. 7. 8.

i vers. 8. Mos regum in obsidione urbium, chirothecam projiciendi.

k Psal. 12. Cicer. locis expositus.

l Quid vos ? Heb. in voce נַעַל

Loci Josue expositio.

m in Strat. 1. Nat. c. 140. *n* Jos. 5. 15.

Mortalitas peccati pellis signum gerit.

Calceamenti acceptiones figuratæ

De mystico sensu conveniunt omnes, ut innuatur Evan-
gelii prædicatio ad Idumæos, i. e. ad Gentiles, ex Esau
Idumæo delcendentes & carnales, perferenda, præsertim
de mysterio Incarnationis, per eos quorum speciosi pe-
des in evangelizando *o*. Nam *calceo* designari myste-
rium Incarnationis, quum divinitatis veluti pes intra hu-
manitatis calceum inclusus, cujus corrigiam negaret se
Joannes solvere posse, vel calceamentum ipsum post
Christum portare *p*: hoc est, idoneum ad rem tantam ex-
plicandam: non expositores tantum Verbo um Jo: *q*, &
præsentis Psal. sentiunt, sed Ambr. *r*, præterea Nazianz.
s, Greg. *t*, Euch. *u*: Quo spectat Clem: Alexandrini
x, expositio de Christo, qui DEUS esset in Prophetis
abiconditus, & in symbolis ac figuris conclusus, posset a
explanandus. Alioqui simplicior sensus Orig. Chrisost.
Cirilli, & aliorum est, indignum se Jo: professum mini-
mo ac subjectissimo quolibet obsequio servitioq; tamen
prosequi Majestatem Christi. Ad eumdem modum Psal-
mi nostri verba interpretati sunt de incarnatione ejus
Greg. & alio quodam loco Aug. *y*, item Hieron. *z*, tra-
ctans affinem Esaiæ *a*, sententiam, quod postquam surre-
xerit radix Jesse qui est Christus. *levabitur signum in na-
tiones*, convenient inter Israel seu Ephraim & Juda, Pa-
læstini, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi, &c. Jungendum
antiquius Balaami Vaticinium *b*. *Orietur stella ex Jacob;
& consurget virga de Israel, & percutiet Duces Moab, va-
stabitq; omnes filios Seth: & erit Idumæa possessio ejus*, &c.
Addit Gregor. calceamentis quæ conficiuntur ex mor-
tuis animalibus, significari quod Incarnatus Dominus
veniens quasi calceatus appatuit, & in Divinitate sua
morticina nostræ corruptionis assumsit: nec ineptè *cal-
ceamenti extensio in Idumæam*, denotare possit suppli-
cem exoculationem pedum Christi, & Vicarii ejus
Sum. Pontif. de qua Josephus Stephanus tractatum edi-
dit satis loculentum. Tandem generalis Tropologia erit,
si dicas, justum hominem *in Idumæam extendere calceamē-
tum*: quando, ut ait Hugo, calcat & contemnit mundum,
id q; per mortis memoriam, quæ bene munit pedes affe-
ctuum, ita ut quidquid sic calcat, tuum censere possit:
item peccatum subjiciendo, illud sibi ac dominando *c*, ne
regnet in hoc mortali corpore *d*. *Quam pulchri sunt in his
calceamentis gressus* ipsius filiæ filitve *principis e*, expu-
tat idem ille qui *discalceatus* in lege nominabatur *f*. Do-
nec ad terram sanctam, quæ viventium ac beatorum est,
pervenias, noli solvere calceamenti de pedibus *g*, adhibe
(alterum sandalium, ne Idumçam istā terram sanguinariam
& maculosam, nudis tangas vestigiis, & si Prædicatores,
calceatus pedes esto *in præparationem Evangelii pacis* h.

Mihi alienigena (subditi sunt.) Hier. *i*, alibi, *servivunt*. In
Ps. 107 *k*, *Amici facti sunt*. Græca utrobiq; eodem pacto
se habent, ὑμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν differentia textus
Hebræi est in ultimo verbo, quod ibi est futurum primæ
personæ singularis אֶתְרוֹעָע *etrohhabbah*, hic imperati-
vus cum affixo primæ quoq; personæ singularis, חִתְרוֹעֲעִי
hithrohhabbhi. Vertit Hieronym. hoc loco, *mihi Pale-
sthina fœderata est*. in alio Psalmo, *cum Philisthiim fœ-
derabor*. Nicephorus notat, ὑπετάγησαν positum pro
ὑπετάγητωσαν, præteritum pro futuro. Alii secuti aliam
notionem Hebræi verbi, reddunt, *super me Palæstina
jubila*; & *super Palæstinam jubilabo*: & explicant, ut
plausu & acclamatione testetur Palæstina Davidem es-
se Regem, etiam si minùs ex animo ac ponte: vel iro-
nicè loquendo, ut jubilet ac rideat Davidem, scilicet
ut quod aliàs fecerat, facere vel invita, mutata nunc vi-
ce designat: quum potius (juxta versionem Psalm. 107.)
ipse sit jubilaturus adversus illam: Romanum Psalte-
rium, Hil. Aug. Cassiod. Arn. *mihi allophyli subditi sunt*,
Dictum de Allophylis in titulo Psal. 55. Hi juxta vim
vobis Hebrææ Palæstini sunt, non Moabitæ ac Idumæi,
ut Euthymius tamen asserit. Quod attinet ad aliam
versionem, quæ utitur *jubilandi* verbo, sicut & editio
Chaldæa: *ob Palæstinos jubila*, & *Sforificare congregatio
Israel*: & in Psal. 107. *Super regnum Palæstinorum jubila-
bo*: vel, ex interpretatione Nebiensis, *super Palæstinos
lætitia congregationis Israel*: & in Psal. 107. *super Reges
Palæstinos jubilabo*: hæc, inquam, discrepantia oritur
ex Hebræo verbo, quod habet utramq; significationem:
quamvis ea quam habemus in editione nostra, po-
tiùs fit ex verbo רָעַע *rahhah*, alia, ex verbo רוּעַ *rooah*,
vel רָסַע *rahhabh*; significare præterea potest, *confrin-
gere*, & *conterere* Palæstinā: utpote quam subigam post
Moabi-

Mysticus sensus.

o Es. 52. 7.

p Mat. 3. 11. Marc. 1. 7. Luc. 3. 16. Joan. 1. 27.

q in cit. loco

r de instit. virg. c. 14.

s orat. in fun. lum.

t Hom. 7. in Evang.

Simplicior sensus Origenis & aliorum.

u in formula lis.

x 5. Strom. *y* De essentia divinitatis, tom c. 11. Ef. 2. c. 11. 13. 14

b Num. 24. 17.

Calceamenti quæ ex mortuis animalibus conficiuntur, quid de signetur

quid item *calceamenti extensione in Idumæam*.

Pedum Christi, & ejus vicarii, exoculatio una, de denotari posit.

Tropologia

c Gen. 4. 7. *d* Rom 6. 12. *e* Cant. 7. 1 *f* Deut. 25. 10

g Exod. 3. 5. Jos 5. 15.

h Eph. 6. 15. *i* in Zach. 6.

k vers. 10.

Allophyli, qui dicantur

Moabitas & Idumæos. Præterea à themate רָעַע *rahhah*, *conterere & subjicere*; verti potuit, *subditi sunt*: à רָעָה *rahhah*, *pascere*, *amicitiam & societatem inire*; (*amici facti sunt*.) Habet codex quidem Græcus manuscriptus ad marginem Psalmi 107. ἐδουλώσατο Hieronymus autem *a*, testatur in Psalm. 59. esse ἐμεγαλύνθην, in 107. ὑπετάγησαν. Tamen etiam in 107. emendata Biblia habent, ὑπετάγησαν. Cui lectioni favet, ἀμμάθη, quo utitur Apollinarius ibidem, & hoc loco. Obvia satis tūm allegoria de subjectis gentibus Christo, tum tropologia de redactis in potestatem nostram per ejusdem gratiam & peccatis, & motibus inordinatis, & dæmonibus Jansenius acutè observavit, quemadmodum Davidi voluntariè subjecta est Tribus Juda, posteaque reliquæ, coactè verò Moabitæ, Philisthæi, Idumæi, pendentes tributum; ita Christianos Christo sponte subditos esse: tūm similes Moabitis qui de cognatione Abraham erant, hæreticos: gentes alienigenas, tamquam allophylos sive Philisthæos à genere Israel prorsus abhorrentes: Judæos qui significari possunt per Idumæos. Christo *data omnis potestas est* b.

a Epist. 135

Allegoria, Tropologia

Jansenii acuta observatio.

b Mat. xi. 18.

Verſ. 11.) Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?

Sensus loci,

EXcitat seipsum, alioſque per interrogationem, ad attendendum cujus ope auxilioque tanta victorias vel jam fit conſecutus, vel ſe conſecuturum ſperet. Et de periculoſiore loquitur bello, quod contra Idumæos movit, & magis munitam eorumdem civitatem, ſive unam intelligat certam, ſive ſub nomine collectivo, plures alias. Euthymius, Nicephorus, Theodoretus, Baſilius, interpretantur votum populi derenti in captivitate Babylonica, redundi Jeruſalem, quæ fortiſſimis erat mœnibus circumdata, & undique bene munita, & ſubjugandi Idumæam ac vicinos circumquaque populos. Præſtat priore modo intelligere de ipſomet David. Quam verò civitatem ſignificare velit, poſtea perpendemus.

Allegoria. Tropologia

c Vers. 11. Loci Abdiæ interpret.

In allegoria de Eccleſia concordant Catholici, deque victoria ex omnibus gentibus: ſed & in tropologia de victoria ex rebellante carne. Baſilius quoque in homilia tradit dictam Allegoriam. Sed & eodem ſpectat vaticinatio Abdiæ *c*, *legatum ad Gentes* à Deo miſſum ut prælium fieret contra Edom. Id quidem Hebræi detorquent ad Romanos, ut & alia quæ de Idumæis dicuntur ab aliis Prophetis. Verūm hoc jam refellimus in hujus Pſalmi titulo, docentes, omnes orbis nationes veræ religioni inimicas, illo nomine ſignari, ſicut Etau cognominatus *Edom*, fratrem Jacob perſecutus; tūm etiam ob etymon, quòd ſanguini addictos, & affectibus obſequentes indicat, & quia Martyrum ſe ſanguine cruentarunt. De eodem novem locuti ſunt Prophetæ, Balaam *d*, Abdias *e*, Etaias *f*, Joel *g*, Amos *h*, Jeremias *i*, Ezechiel *k*; Malachias *l*, & noſter David *m*: quod argumento eſt myſterium latere non contemnendum in iſta *Edomis* voce. Legatus quem Abdias miſſum retulit, Chriſtus eſt, qui venit ut *diſſolveret opera diaboli*, & igni utens gladioque *n*, & diſcipuli, D qui ſunt uſi legatione pro ipſo *o*, tamquam à latere legati, ut loquitur Tertullian. *q*. Addunt alii anagogen de deſiderio cœleſtis Jeruſalem, & ut compleatur electorum numerus. Ibi ſumma ſecuritas, & habitatores ipſius Idumæi ſunt, h. e. ſanguine agni inſigniti, & charitate rubicundi. Hoc modo Hilarius, Hieronymus, Caſſiodorus. Rurſum Hieronymus *r*, de inferno interpretatur, in qua veluti civitate clauſæ erant animæ mortuorum, & erat circumdata firmiſſimis cuſtodiis: & hoc ſibi velle illud *quis eſt iſte qui venit de Boſra?* Sed Genebrardus putat reſpicere Davidem ad Eccleſiam captivam ſub Mahometanis.

Quis deducet me in civitatem munitam? Eodem pacto Hieronymus: & quidem ut videtur ex verſione Symmachus, qui reddit περιχωμάτωμα. Nam quod Lxx. reddunt τίς ὁδηγήσει με, legitur in Pſalterio Gallicano, & ab Hilario, Auguſtino, Arnobio, *civitatem circumdantia*, ideſt, quæ vallo, mœnis, arcibus cingitur atque circumdatur, & munitur. Id Arnobius myſticè videl. de Angelorum interpretantur cuſtodia: Auguſtinus, de cir-

Litteralis

d 2. Reg. 12. 20. & ſeq.

Boſra Idumæi regni civitas præcipua.

u 108, 63.

Odium quo Judæi quacumque de inimiciſſimis ſibi Idumæis dicuntur, ad Romanos transferunt.

In bonum ſenſum loci acceptio.

a c. 26. 5. Tropologia

Idumæa carni & ſanguini mundum addictum deſignat civitatis hujus deſcriptio.

x Ez. 28. 18.

y vers. 10.

z Ep. 135.

Idumæa quid ſit myſticè.

à in Abdiam. Edom quando pro Judæis, quando pro aliis accipi debet.

b c. 63. 1. *c* c. 29. 135.

Verſ. 12.) Nonne tu Deus, qui repuliſti nos: & non egredieris DEUS in virtutibus noſtris.

Senſus loci.

PRæcedenti ſubjicit interrogationi reſponſum, videlicet, rem illam tantam ut civitatē capiat munitam,

Confusa multitudine infidelium. Sed ad litteram omiſſa opinione Valentiæ, Vatabli, Genebrardi, Agellii, & aliorum accipientium ſub nomine ſingulari plures munitas civitates, oppida, caſtra, &c. quam civitatem intelligat, variant ſententiæ. Priùs monui de illis qui ſentiunt eſſe Jeruſalem, quam captivi reperire gettirent. Cajetanus, Genebrardus, Herus, putant eſſe Rabbath regiam civitatem filiorum Ammon, ad quam Joab capiendam Davidem invitavit *r*, & ex ea oprima præda relata eſt: *Populus verò ferratus, & circumacta ſuper eum ferrata carpenta, diviſuſq; cultris, & traductus in typo laterum*. Arias & Agellius volunt eſſe *Boſra* Idumæi Regni præcipuam, & munitiſſimam civitatem. Favet Hieronymus antea citatus in Etaiam *u*. Paraphraſtes nominat *civitatem deſtructam Tyri*. Sed in Pſal. 107. nullius nomen exprimit, prout recitatur in Regiis Bibliis. Nam Nebienſis in 107. refert ex eodem iſta: *Quis deducet me uſque ad Romam impiam?* & pro ſequenti membro, *Quis deducet me uſque Conſtantinam Idumæorum?* Oportet hanc Paraphraſin Auctoris eſſe, qui Conſtantino ſenior Bfuerit, quum nominet Urbem ab eo conditam. Quòd autem *Romam* appellat, eo facit errore odioq; quo Judæi quæcumq; de inimiciſſimis ſibi dicuntur Idumæis, ad Romanos transferunt, ut in titulo monui; tūm præterea quia Romæ & Conſtantinopoli quæ *nova Roma* appellatur, Chriſtianum nomen ac potentia præſertim eluxit: ſenſum autem eſſe vult, ac ſi populus Hebræus votum ac ſpem ſuam certam exponeret, Romam & Conſtantinopolitum cum reliquo Orbe univerſo ſub dicionem poteſtatemque redigendi.

Poſſet nihilominus in bono ſenſu accipi prædictio deſideriumq; de Urbe Romana, quæ futura eſſet Petri ſedes, & Eccleſiæ caput. Ita quidem Dionyſio Carth. videtur, qui ad idem citat Etaiam *, *civitatem ſublimem humiliabit*. Reſellit Felix expoſitionem de Tyro & Roma. Tropologicè præterea optat quilibet juſtus mundum contemnere, & conculcare, qui civitas quædam munita eſt ac Idumæa. Idumæa carni & ſanguini mundum addictum denotat, ut priùs dixi. *Civitatis* hujus *munitæ*. Hugo deſcribit muros divitiarum: foſſam avaritiæ: turres honorum atque dignitatum: propugnacula ſcientiarum & curarium; ſcuta excuſationum; galeam vanæ ſpei de venia: ſagittas detractionum: arcum pravi judicii: jacula verborum adulationis: vexilla malorum exemplorum: loricas (delectationum ſibi connexarum: habitatores eſſe Perſas, Libyas *x*, ſuperbos luxuriioſos, avaros, omnia propriis teſtimoniis illuſtrat. Euthymius civitatem πύργους Eccleſiam interpretatur, quæ complectitur omnes virtutes.

Quis deducet me uſq; in Idumæam?) In Bibliis Complutenſibus ac Regiis additur hic, & Pſalmo 107. *y*, tūm Græcè, ᾧ, tūm Latinè, *aut*: nec non in Pſalterio Romano, & Gallicano, atq; apud Caſſiodorum, & apud Actorem Græcum Nicephorum. Sed monet Hieronymus *z*, ſuperfluum eſſe. Legit Cajetanus, *Quis duxit me uſque Edom? nonne tu DEUS?* & exponit quum jam capta ſemel eſſet Idumæa, ſuperfuiſſe capiendam civitatem Rabbath, quæ erat Ammonitarum & iplammet Idumæam denuo debellandam, quia rebellaverat. Atqui verbum præteriti temporis poſt verbum futuri, ſolet habere ſignificationem futuri; ſicque נָחַנִי *nachani*, Hieronymus ipſe aliquæ vertunt in futuro, *deducet me*, ſicut præcedens מִכְלַנִי *jovilani*.

Idumæa myſticè quid ſit, dictum antea ſatis. Nicephor. de Judæa ſumit cujus optetur converſio; itaq; Hilarius videtur intelligere. Ludovicus, alias Aloyſ. Legionenſis *a*, diligenter diſputat *Edom* quandonam pro Judæis accipi debeat, vel pro aliis. Communior opinio haberi hic Gentiles ſignificare, quemadmodum in Etaia *b*, quum quæritur, *quis ille ſit, qui veniat de Edom tinctis veſtibus de Boſra*: & dicitur ibidem ac in Apocal. *c*, *torcular calcaſſe*, & populos conculcaſſe in furore ſuo.

Sensus loci.

& Idumæam recuperet, sibi neminem præstare, præter DEUM, posse. Aliquando inferiorem se hostibus fuisse, aut etiam Saulem, qui tandem occubuerat *a*, quum eidem, non placuit DEO, succurrere. Omnino certum esse si destituat Deus auxilio, vincendum se esse; victoriam reportaturum si dignetur ipse quodammodo comitari ac ductare exercitum, & cum congredientibus inter persecutiones quiritantem & opem divinam implorantem, transferre; nec non secum & cum intestinis inimici, ac externis dimicantem, ut quum Paulus exclamabat *b*: *Infelix ego homo; quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.*

a 1. Reg. vlt.

Ecclesiæ & aliorum inter Persecutiones loci apta ut utriusque patio.

b Rom. 7. 24

Nonne tu Deus, qui repulisti nos?) Suppletum est pronomen, *qui*, etiam à Hieronymo. Qui omittunt, efficiunt hunc sensum, ponendo notam interrogationis post Deus; *nonne tu Deus?* & supplendo *tamen*; *tamen repulisti nos*. Ita Cajetanus & alii: Parum refert: ut & verbum, *projecisti*, quo idem Hieronymus utitur, pro *repulisti*: vel respondetur ad illud, *quis deducet me*, &c. vel significatur caussa cur anxiè id quæsiverit: quum tu repuleris, nec nobiscum pugnaveris: quis deducet? Repeti videntur prima Psalmi verba. *DEUS repulisti nos*. Similis autem isti ac sequenti membro sententia est in 43. *c*, *Nunc autem repulisti, & confudisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris*.

c vers. 10.

Repulsionem à lacte murdanæ dulcedinis mystico interpretatur sensu Hugo. Dionysius à protervitate externa propter persecutiones. Conferunt hæc ad occupandam prædicando civitatem munitam & Idumæam, Hilarius exponit, in repulsos Idumæos, idest Judæos, præsertim capta Jerusalem, & destitutos custodia Spiritus Sancti ac exercitibus divinæ propugnationis, tandem in fine deducendam cognitionem veritatis. Idem de repulsis docet Judæis Euthymius.

Mystica interpretatio.

Et non egredieris Deus in virtutibus nostris.) Hieronymus, *in exercitibus nostris*, בצבאותינו *betsi vothenu*, ἐν τοῖς δυνάμεσιν ἡμῶν. Rectè Paraphrastes pro *in* (ב) *be*, posuit (צם) *hhim*, *cum*: & eo modo interdum sumi testis Ambrosius *d*, & Augustinus *e*. *Virtutes* pro exercitibus usurpari sæpius vidimus, & de phrasi hac diximus Psalm. 43. *f* quid sit *Deum egredi in*, sive *cum exercitibus*. Interrogatio non innuit dubitationem, sed certam ipsem fore, ut opituletur Deus. Absque interrogatione lateret alius sensus; non *egredi* Deum *in virtutibus*, i. e. exercitibus nostris, quum scil. sic nostros æstimamus, ut nimium præsumamus.

d 2. de Spiritu c. 10. Virtutes pro exercitibus ponitur.
e in Psal. 104.
f vers. 10. Deû egredi in exercitibus, in virtutibus, quid sit, Moralis sensus.

Ad moralem pertinet sensum non *egredi* DEUM *in virtutibus*, quia non ita liberet exterius, ut faciebat in Vetere Testamento, sed interius tribuat patientiam, ut *ibi*, hoc est, in cruce, *abscondita sit fortitudo* g. & *quum infirmamur, tunc potentes simus* h. Dominus Deus noster nobiscum est, & *clangor victoriæ Regis* nobiscum *i*. *Ergo in exercitu nostro dux Deus est* k.

g Abat. 3. 4.
h 2. Cor. 12. 10.
i Num. 23. 21.
k 2. Par. 13.

Vers. 13.) Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.

Sensus loci.

QUum perplexus anxiusque interrogaverit, quis adversus hostes opem ferret, sibique responderit, non alium id posse, præter Deum, qui quum alias repulisset ac reculasset opitulari, verendum esset ne in posterum idem faceret, tandem animum resumens, fiduciamque concipiens, iterum & magis expreisè humanum omne auxilium professus vanum, id à Deo ipso expectat, & implorat, ut si non triumphare, quod priore cupiebat versu de inimicis possit, saltem vitare valeat ingruentem tribulationem. Clara & omni congruens homini sententia salutis indigo, qui proinde non hanc ab homine, sed à Domino, *cujus est salus* l, sperare debeat. Audiant hæc, ait Hieronymus, qui spes suas in potentatibus hominum, vel in terrenarum divitiarum splendoribus ponunt; quia *vana est salus hominis*; & Deus solus opportunum tribulationibus nostris præstat auxilium. Rursum explicans eamdem sententiam Psalmi 107. notat non orare Davidem dari auxilium de diliciis, sed de tribulatione; si quis non sit in tribulatione, auxilium Domini invocare non posse: sententiam, quod *vana sit salus hominis*, i. e. ejus qui sperat in homine, omnibus patere non egere interpretatione: Imperatoris, Principis, Patris, matris in quem speres, subtracto spiritu, evanescere salutem.

Homini salutis indigo congruens planè sententia.
l Psal. 3. ult.

Da nobis auxilium,) Hebraicè, הכה *havah*, quod addito ה in fine in imperativo significat, *da, & affer*; sumiturque pro adverbio hortantis, *agedum, ejа*, &c. Sed melius hoc loco pro verbo.

De tribulatione.) Hieronymus, *in tribulatione*; quamvis in editione Victorii, & apud Treverum legatur, *de tribulatione*. Præpositio Græca, ἐκ) & Latina (*de*) pro Hebræa מן *min*, significant, *propter tribulationem, pra tribulatione*, idest, ob magnitudinem ipsius. Particulæ (*de*) usus ut significet *propter*, exempla sunt in Apocalypsi *m*, *Væ habitantibus in terra de coteris vocibus trium Angelorum*; & in Abacuc *n*, *Vastitas animalium de terrebit eos de sanguinibus animalium*. Item, *de* valet *in*, ut *laudate o*, *Dominum de cœlis*: p, *eos de quibus peccant, admones*: q, *apparuit de monte Pharan*.

Particulæ (*de*) usus.
m c. 8. 13.
n c. 2. 17.
o Psal. 148. 1.
p Exod. 12. 2.
q Deut. 33. 2

* *Quia vana salus hominis,*) Hieron. *Vana est enim salus hominis*. Hebraicè est litteras servilis (ו) *ve*, Græcè ὅτι, quæ proprie significant, &. Hanc particulam &, habent Psalterium Romanum & Gallicanum: præterea Hilar. August. Cassiod. Biblia quoq; Complutensia & Regia. Symmachus exponit caussaliter, ὑπερασπιεῖ ἀφ' ὑπερτερίας αὐτοῦ, sicut & vertisse Hieronymum dixi. Quare non est superflua dictio καὶ, ut Euthymius voluit. Theophylactus hoc exemplo affirmat, inter alia, scripturæ consuetudinem esse (ὅτι) pro (*enim*) accipere; sicque videri exponendum apud Lucam *r*. *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui*: hoc est, benedictus enim est fructus ventris tui. Constat latis, crebrò Hebræum (ו) *ve*, & Græcum καὶ, sumi διασταλτικῶς, caussaliter. Sic in Genesi *s* noster Interpres: *habet enim virum*: reddit, ubi est (ו) *ve*: in psalmo 142. 1, *non avertas faciem tuam a me similis ero descendentibus in lacum* apud Esaiam *u*, *tu iratus es, & peccavimus*: in Evangelio Lucæ *x*: ut modo diximus cum Theophylacto, *benedicta tu inter mulieres & benedictus fructus ventris tui*: rursus in Genesi *y*, *panem & vinum obtulit*; *erat enim sacerdos*. *Vana* porro *salus hominis*: quia *homo vanitatis similis* z: immo *universa vanitas* a. Fortissimi martyres oblatam à Tyrannis vitam, & vitæ præsentis fœlicitatem, vanissimam censuerunt, nam omnino verum est, quod ait Hilarius hoc loco: nisi ad profectum æternitatis hæc vita suscepta, vel propagata fuerit, miseriatum nobis originem esse non vitæ; Deinde, quod constantissimus affirmabat senex Eleazar *b*, *Est in præsentiarum quis manibus impiorum eripiatur, manum tamen omnipotentis Dei nec vivus nec defunctus poterit evadere*. Tandem ille lustimendus qui poterit, *& corpus & animam perdere in gehennam* c, aut æternam utrique conferre salutem. Quid speres à carneo brachio *d* vel ab *arundineo baculo* e? *Quum adhuc subsistremus*, ajunt illi, quos plorantes inducit Jeremias *f*, *Defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum; quum respiceremus attenti ad gentem quæ salvare non poterat*. Minimus natu ex Machabæis, animi robore haud ullo minor exprobrabat Antiocho *vanis* eum *spebus*, *excelli, fratres sub testamento æterna vita effectos* g. Sine Domino ædificatur in vanum: frustrà vigilatur illo non custodiente *h*. Stulti quum justos in tribulatione cernunt, *manifestè vanam factam spem* illorum putant *i*; dicunt, quod *vanus est qui servit Deo, nec emolumentum est custodienti præcepta ejus k*. *Vana spes & mendacium viro insensato* l, καὶ ἀπάτη ᾗ χρῶσι, *vana spes, & mendaces*.

Pro gratiæ necessitate hinc argumentum efficax male ductum. 7.
Virtutis nomen pro Virtutis opere; & similes phrases.
r c. 1. 42.
s c. 20. 3.
t vers. 7.
u c. 64. 5.
x c. 1. 28.
y c. 14. 18.
z Psal. 142. 4.
a Eccl. 38. 6.
Miseriarum origo nobis non vitæ ut sit hæc vita
b 2. Mac. 6.
c Mat. 20. 28
d Deut. 17. 5.
e Esai. 36. 6.
f Thren. 4. 17
g 2. Mac. 7. 34. 36.
h Psal. 126. 1.
Stultorum de justis in tribulatione, verba.
i Tob. 2. 22.
k Mal. 3. 14.
l Eccl. 34. 1.

Vers. 14.) In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

Sensus loci

QUod à Deo poposcit priore versu, id jam ob certam spem impetravisse se dicit, atque divino nixum auxilio minimè dubitare, quin suos omnibus exutos viribus inimicos eo tandem redigat, ut nihil amplius nocere valeant. Hoc ipsum aliis multis modis in decimo septimo præsertim psalmo dicitur. Hoc etiam hostes *calcari quum fuerint cunis sub planta pedum nostrorum* m, & *conteri Satanam à Deo sub pedibus nostris* n. Hoc est, in Deo

m Mal. 4. 3
n Rom. 16. 20

Deo & Christo laborare, *certando secundum operationem ejus, quam operatur in nobis in virtute* a. Hoc est demum *omnia posse in eo qui nos confortat* b. Hoc est, *extulerit manum nostram* (sustentatam dextera Dei) *super hostes* nostros, ita ut *omnes inimici nostri interirent* c. De Martyrum persecutoribus Augustinus & alii exponunt; Hieronymus quoque, de vitiis: Cassiodorus, de dæmonibus. Bruno Carthusianus, quasi virtutes, in altero versu de moralibus, quas quis acquirere sibi videretur per vires naturales intelligerentur, explicat, Deum *non egredi in talibus virtutibus*, sed in ea quam quis in Deo fiat: idest, auxilio gratiæ ipsius: *deduci* autem *ad nihilum tribulantes*, ne prævaleant saltem in futuro, sicut prævalent nunc in corpore: vel etiam, ut destruatur malitia eorum, & evadant boni. Hinc Fulgentius *d*, gratiæ colligit necessitatem, ut & bonum facere velimus, & ut bonum facere valeamus, interpretans, *in Deo fieri virtutem*, idest, opus virtutis. Augustinus, aliusve Auctor libri de diligendo Deo, vel secundi meditationum *e*, *virtutem* istam vult esse continentiam; cujus difficultas magna sit: diligendo verò Deum qui tribuit illam, & ad nihilum deducit non modo carnem nostram, cum concupiscentiis suis, sed & præsens sæculum nequeam cum curiositatibus suis, & vanitatibus suis; & ipsum etiam cum tentationibus suis, *conterit Satanam sub pedibus nostris*.

a 2 Colos. 1. 29
b Philip. 4. 13. Aliæ expositiones.
d 1. ad Marcellinum c. 9. Gratiæ necessitas ex hoc loco collecta.
e vers. 14.

In Deo faciemus virtutem.) Hieronymus hic eodem modo. Sed in Psalmo 107. *f*, ubi Hebraicè Græceque idem legitur, *in Deo erimus fortes*. Litteraliter loquendo, *virtus* hoc loco חיל *chail* & δύναμις, non magis moralem significat, quàm duodecimo versu, *virtutes* δυνάμεις, & צבאות *tsevaoth*. Quocirca pro gratiæ necessitate argumentum hinc efficax non ducitur. Quamvis Fulgentio quem citavimus, concedamus, *virtutis* nomen si pro morali accipiatur, pro virtutis opere poni posse, quemadmodum *justitiam fieri* Joannes *g* pro illius opere dixit: & Paulus *h*, voluntatem Dei pro operibus, quæ Deus nobis inspirat, & in nobis operatur voluntas ejus, & Christus *i*, veritatem pro opere veritatis. Rectè Nicephorus ποιῆσαι δύναμιν, exponit, δυνατὰ ἔργα καὶ μεγάλα ἀποτελέσματα ἐργάζεσθαι, *potentia opera, & magna quædam egregiaque facinora operari*. Potest etiam, ut Euthymius docet, *facere*, dem esse quod adipisci & possidere virtutem, hoc est, vires, exercitum, robur, &c. Satis frequens est usus *faciendi* pro eo quod est acquirere & comparare sibi, ut *facere animas, amicos, nomen*, &c. Idem Euthymius in panopolia *k* Chrysostomi profert annotationem, de Deo ac tribus æque personis usurpasi formulam istam, ut in Deo, in Patre, in Filio, in Spiritu sancto *fieri quidpiam* dicatur, nec ullam diminutionem denotare, sed in omnibus unam atque eamdem esse naturam & essentiam. Propositio (ב) *be*, seu littera (ב) *beth*, vocatur à Grammaticis העור *hatbenzer*, *auxilii*.

f Psal. 107. 14.
g Joan. 3. 21. *Facere* pro adipisci, & possidere. *Facere animas, amicos, nomen* pro acquirere & comparare. Chrysostomi annotatio de hac formula loquendi.
h Rom. 15.
i Joan. 7. 17.
k Psal. 59. 14.

Et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.) Hieronymus, hic & in psalmo 107. *l*, *& ipse conculcabit tribulantes*, aut, *hostes nostros*, psalmo 43. *m* idem verbum Hebræum בוס *bus*, & Græcum ἐξουθενεῖν, quæ habentur hoc loco, vertit Interpres Latinus *spernere*. Sed Hebræum propriè significat *conculcare*. Unde *Jebusæum*, nominatum putant quasi *conculcatorem*, ac *spretorem*, quod contemserint ac ludibrio habuerint Jebusæi Davidem, cæcos claudosque collocantes in mœnibus, ut mœnium se firmitate tutos vendicarent *n*. Legendus quoque Commentarius noster in psal. 107. qui, ut dixi, constat ex ultimis octo versibus psalmi præsentis.

l vers. 14.
m vers. 5. *Jebusæus*, sic unde cognominatus Contemptus Jebusæorum, ejus Davidé *allophylo*. 7. *notis q. e. 2.*

PSALMUS SEXAGESIMUS.

In finem.

1 In hymnis David.
2 Exaudi Deus deprecationem meam: intende orationi meæ.
3 A finibus terræ ad te clamavi: dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.
4 Deduxisti me, 4. quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.
5 Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: protegar in velamento alarum tuarum.
6 Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
7 Dies super dies regis adjicies: annos ejus usque in diem generationis & generationis.
8 Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem ejus quis requiret?
9 Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi: ut reddam vota mea de die in diem.

Titulus & Argumentum.

In finem.

Vers. 1.) In hymnis David.

Ar organa cantata psalmorum carmina.

DE primis duabus tituli dictionibus dictum sæpius alibi, aliæ duæ sequentes sunt etiam in titulo psalmi 66. videlicet, *in hymnis*, in 4. autem 6. 53. 54. *in carminibus*: quamvis alii legant, *in hymnis*, prout habetur etiam Græcè, quum ubique sit Hebræa vox נגינת *neghinath* in regimine: vel in plurali נגינות *neghinoth* cum præpositione, aut (ב) *be*, quæ valet, *in*; aut עֵל *bhal*, quæ significat *super*. In titulo 67. & 76. psalmi easdem voces non reperio, licèt Agellius in procœmio affirmet. Illud Hebræum nomen indicat ad organum cantata carmina, sive id sit Psalterium, sive organum, sive cithara, sive aliud. Relege quæ diximus ad similes titulos præcedentium psalmorum. Et si porrò nomen psalmi non exprimatur hoc loco, non sequitur, quod Euthymius tamen observari vult, solo ore, absque organorum modulatione, cani psalmum istum debuisse. Repugnat Hebræum vocabulum, quidquid sit de Græco.

Mysticus tenus hujus psalmi Christo conveniens ut & alii Argumentum psalmi.

Simplicem, vocat Hilarius, psalmum, & Augustinus, brevem. Etsi conveniunt Christo, secundùm mysticum sensum, quæ hic dicuntur, ut & quæ in aliis psalmis, tamen de ipso loqui videtur David, persecutionem patiente. Itaque David longius exulans, propter persecutionem vel Saulis, vel Absolonis, divinam implorat opem. Tùm concepta ipse liberationis, pellicensque perpetuam in domo Dei mansionem, & postulans ejusdem protectionem, ac vitæ regnique diturnitatem, gratiarum vicissim Deo promittit actionem. Probabilius est innui Saulis persecutionem, quando in extremis finibus regni ejus fugiens latebat David, hoc est, in locis tutissimis Engaddi, postquam evaserat ex deserto Ziph & Moan. Græci populo adscribunt psalmum in captivitate Babylonica, hanc veluti orationem usurpanti pro reditu in patriam, qui etiam reditus in eodem psalmo prædicatur. Sed communior melioque prior sententia, quam Hebræi quoque sectantur: & Chaldæus Paraphrastes, diserte de Messia declarat illa verba septimi versiculi, *Dies super dies Regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis & generationis*. Præterea ultimum versum Dionysius totum explanat de Christo.

Psalmi hujus adaptatio ad populum in captivitate Babylonica. 2. Reg. 23. 24.

Psalmus conveniens Ecclesiæ per totum mundum propagatæ.

Convenit psalmus Ecclesiæ jam per totum mundum pro-